

„Z DZIEJÓW KOŚCIOŁA ŁASKI W ŻAGANIU”

8 lutego 1709 roku cesarz Józef I Habsburg ostatecznie zgodził się na zbudowanie na terenie Śląska sześciu kościołów ewangelickich. Zgoda ta była efektem umowy zawartej w 1707 roku z królem Szwecji Karolem XII. Kościoły miały powstać w miejscach skupisk społeczności ewangelickich. Nazwano je kościołami „łaski”, podkreślając dobroć cesarza. Miały być zbudowane w Jeleniej Górze, Kamiennej Górze, Cieszynie, Miliczu, Kożuchowie i Żaganiu.

21 marca 1709 roku żagańska gmina z udziałem urzędnika cesarskiego wyznaczyła plac pod budowę. Pod koniec marca 1707 roku odprawiona została tu pierwsze nabożeństwo. Kazanie wygłosił przybyły z Żar nadzwyczajny intendent Erdman Neumeister. Kierownictwo prac przygotowawczych i budowlanych powierzono Johanowi Kasprowi Bude. Lokalizacja kościoła, jego budowa i konstrukcja były zgodne z warunkami określonymi w umowie. Znajdował się poza murami miasta, w odległości nie większej niż strzał armatni, zbudowany miał być z nietrwałego materiału, (drewno i glina) i nie miał mieć wieży. Kamień węgielny położono 14. maja 1709 roku, a już w grudniu, przed świętami Bożego Narodzenia kościół stał w stanie surowym. Cały 1710 rok trwały prace wykończeniowe i wyposażono wnętrze. Świątynia była gotowa na Adwent i nadano jej wezwanie Trójcy Świętej. Żagański Kościół Łaski wzorowany był na Kościołach Pokoju. Zbudowany w konstrukcji szachulcowej miał długą środkową nawę ze ściętymi narożnikami. Wokół przeprowadzono galerie. Empory miały trzy poziomy. Było to optymalne wykorzystanie powierzchni i przestrzeni, a zarazem zamknięcie całości. Zgromadzona wspólnota mogła się ściślej jednoczyć i uzyskiwać większą siłę. Przykryty był czterospadowym dachem. Dekoracje i wyposażenie wnętrza zredukowano do niezbędnych potrzeb i wymagań. Szczególnie skromny był ołtarz mimo dużych rozmiarów. Ołtarz ufundowany został w 1711 roku przez Rudolpha Ferdinanda barona von Sylversteina. Znajdowały się na nim dwa malowidła przedstawiające Chrystusa w Ogrójcu i Chrystusa Zmartwychwstałego. Obrazy te, obecnie znajdują się w Żarach w kościołach ewangelickim i polskokatolickim. Do 1742 roku do żagańskiej świątyni przybywała ludność z 82 gmin ewangelickich. Po przejściu Śląska pod panowanie Prus okoliczne miejscowości zaczęły budować własne świątynie. W 1753 roku podwyższono wieżę i przykryto ją hełmem. W 1775 roku król pruski Fryderyk II Wielki przekazał na rozbudowę świątyni 2000 talarów. Świątynia służyła także żagańskiej gminie reformowanej. Do 1832 roku wierni mogli dwa razy w roku odbywać nabożeństwa, które prowadzone były przez duchownych z Głogowa. W 1804 roku miasto nawiedziła duża powódź, i mimo różnicy poziomów 8 metrów między lustrem wody, a kościołem i odległości blisko 400 metrów od rzek, uszkodziła drewnianą konstrukcję. Remont, a praktycznie budowa nowego kościoła rozpoczęła się dopiero w 1810 roku i trwała do 1859. Istniejący kościół otoczono murowaną konstrukcją, a wnętrze utrzymano w stylu neogotyckim. Nowy obiekt zbudowany z cegły nie przypominał pierwotnej świątyni.

8 listopada 1843 roku położono kamień węgielny pod budowę wieży. Projekt opracował Karl Heinrich Eduard Knoblauch, znany berliński projektant. Pracami budowlanymi kierował Engelhardt Gansel z Bolesławca. Zlokalizowana została na południowej ścianie kościoła i zbudowana w stylu neogotyckim. Przykryta została ażurowym, żeliwnym hełmem odlanym w hucie w Łławie – przedmieście Szprotawy. Miała łącznie 70 metrów wysokości. W podziemiu wieży znalazła się krypta przeznaczona do pochówku protestanckiej części rodu Bironów, kaplica z podwójnym sklepieniem do której było oddzielne wejście oraz miejsce na dzwony i zegary wieżowe. Budowę wieży wsparła rodzina książęca, 5.000 talarów przekazała panująca w tym czasie Maria Luiza Paulina von Hohenzollern – Heningen z domu Biron oraz 4.000 Joanna Katarzyna Acerenza – Pignatelli. W 1844 roku księstwo przejęła najmłodsza córka Piotra Birona, Dorota de Talleyrand-Perigord, mimo że katoliczka, objęła Ona patronatem budowaną wieżę. 16 października 1846 roku w krypcie złożono szczątki zmarłego w 1800 roku Piotra Birona, ostatniego księcia Kurlandii i Semigalii, władcy Żagania. W 1852 roku spoczął tu także Piotr Gustaw Herman von Biron – Kurland, najmłodszy syn bratanka Piotra.

Od 1873 roku rozpoczęto renowację kościoła. Pracami kierował królewski rada budowlany Karl Lüdecke. W 1875 roku zainstalowano 46 głosowe organy wykonane przez świdnicką firmę Schlag & Söhne. Umieszczone zostały nad głównym wejściem zwanym „Bramą Nowożeńców” po zachodniej stronie kościoła.

19 kwietnia 1876 roku w krypcie złożono ciało Joanny Katarzyny, która w testamencie przekazała kościołowi 30.000 marek. 13 marca 1878 roku sprowadzono do Żagania szczątki jej matki Anny Doroty Biron i siostry Marii Luizy Pauliny. Ciała zostały pochowane w krypcie, natomiast w kapicy umieszczono 5 tablic epitafijnych osób pochowanych w krypcie. Płyty, z wyjątkiem Joanny Katarzyny wykonane zostały na początku lat 50. XIX wieku przez berlińską firmę Cantian. Nad tablicami znajdują się herby rodowe. W podłodze kaplicy znajduje się podwójna ozdobna krata z 6 medalionami przedstawiającymi anioły. Krata zamyka wejście do krypty. Zaprojektowana została przez Christian Schultze. Pochodzi najprawdopodobniej z kaplicy grobowej Piotra Birona wzniesionej w latach 1800 – 1804 na terenie żagańskiego parku pałacowego.

W 1932 roku proboszczem zostaje Max Krüger, który w parafii jest od 1914 roku. Jest on także superintendentem żagańskiego okręgu kościelnego do 1945 roku. Jest to okres świetności żagańskiego kościoła wokół którego skupia się obok życia religijnego, także kulturalne. Gmina żagańskiego Kościoła Łaski liczy około 20.000 wiernych z czterech parafii.

W okresie II wojny światowej Kościół nie ucierpiał. Walki o miasto toczyły się od 15 do 17 lutego 1945 roku. Dopiero po zaprzestaniu walk żołnierze Armii Czerwonej niszczyli i grabili kościół, między innymi strzelali z działa do wieży. Ostatnim proboszczem był Ernst Schmiechen, który napisał wstrząsające wspomnienia z tego okresu. Od 24 czerwca zaczął się exodus ludności niemieckiej. Pozostawiono tylko specjalistów potrzebnych administracji radzieckiej, a następnie polskiej. Wysiedlono ich także do listopada 1946 roku. Od kwietnia

1946 roku nabożeństwa prowadził Hugo Kerber, proboszcz z Witoszyna, a od 1947 roku polscy duchowni z Legnicy.

W związku z brakiem wiernych i trudnościami w utrzymaniu kościoła rozpoczyna się tragiczny okres jego historii. W 1952 roku parafia utraciła na rzecz miasta kościół. Spowodowało to okres dewastacji i grabieży mienia. Część wyposażenia przejęły różne instytucje duchowne i świeckie, jednak większość przepadła bez wieści. Profanowano szczątki pochowanych w krypcie członków książęcej rodziny Biron. Brak gospodarza i dewastacja przyczyniła się do pogorszenia stanu technicznego obiektu. W 1965 roku zapadła decyzja o rozbiórce kościoła. Zachowano jedynie wieżę z kaplicą i kryptą. Wieża także ulegała stopniowej degradacji, pojawiły się dziury w sufitach, przechyleniu uległa iglica, z której spadł krzyż. Prowadzone prace budowlane były prowizoryczne i miały zabezpieczyć tylko przed katastrofą budowlaną.

W 1991 roku w Żaganiu gościli potomkowie książąt przybyli z Francji. Biskup diecezji wrocławskiej ponownie konsekrował kryptę grobową.

Przełomowym stał się rok 2000. Miasto otrzymało od konserwatora zabytków środki finansowe na ratowanie obiektu. W następnych latach udało się pozyskać fundusze zewnętrzne na dostosowanie wieży do potrzeb turystyki. Wieża żagańskiego kościoła została przerobiona na wieżę widokową. Prace kosztowały około 1,5 mln złotych. Oficjalne otwarcie nastąpiło 2 listopada 2004 roku. Na taras widokowy z lunetą prowadzi 218 stopni, a w jej wnętrzu prezentowana jest ekspozycja o Kościele Łaski oraz wystawy monotematyczne o regionie. W wieży i jej okolicy odbywają się różnorodne imprezy kulturalne, sportowe i turystyczne. W okresie 5 lat jej funkcjonowała wieżę odwiedziło ponad 35 tysięcy zwiedzających.

Jacek Jakubiak